

In memoriam Lev Klejn

© Predrag Novaković

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, predrag.novakovic@ff.uni-lj.si

7. novembra 2019 je v 92. letu starosti v Sankt Peterburgu preminil Lev Klejn, ruski arheolog izjemnega mednarodnega slovesa. Lev Samuilovič Klejn (Лев Самуилович Клейн) se je rodil 1. julija 1927 v Vitebsku, v današnji Belorusiji. Na Leningrajski državni univerzi je študiral pri znamenitih strokovnjakih, arheologijo pri Mihailu Artamonovu, rusko jezikoslovje pa pri Vladimirju Proppu. Iz arheologije je diplomiral l. 1951. Po diplomi je bil najprej zaposlen kot učitelj, na začetku 60. let pa se je zaposlil na Arheološkem oddelku Fakultete za zgodovino Leningrajske univerze, kjer je leta 1968 doktoriral, nato pa čez osem let dobil tudi profesorski naziv. Na omenjenem oddelku je ostal do začetka 80. let, ko je bil zaradi svoje izrazito liberalne drže in kritičnosti do sovjetskega akademskega sistema (in režima nasploh) na montiranem procesu obsojen na osemnajst mesecev zapora zaradi protidržavnega oz. nemoralnega delovanja. Takrat so mu odvzeli tudi vse akademske naslove in pravice. V ruski akademski svet se je lahko vrnil šele v času perestrojke. Leta 1995 je postal profesor na katedri za filozofsko antropologijo sanktpeterburške univerze in predavatelj na novoustanovljeni Evropski univerzi v Sankt Peterburgu, ki jo je tudi sam pomagal ustanoviti. Po upokojitvi leta 1997 je bil naslednja štiri leta izredno dejaven kot gostujoči profesor na številnih univerzah v ZDA in Evropi, med drugim je gostoval tudi v Ljubljani.

Znanstveni opus Leva Klejna je enostavno nemogoče predstaviti v kratkih besedah. V svoji več kot šestdesletni karieri je objavil okrog 500 del, od tega kakih 20 monografij, od katerih jih je večina bila prevedena v tuje jezike. Njegova bibliografija¹ vključuje razprave iz teoretske arheologije in epistemologije, arheološke metodologije, zgodovine arheološke vede, prazgodovinske študije o kulturi Tripolje, kulturah grobnih jam in katakomb, Skitih, Sarmatih, Indoevropejcev, kot tudi srednjeveške študije o Slovanih, slovanski mitologiji, Normanih, Vikingih in Varjagih. Velik izziv so tudi njegove homerske študije, kot jih je sam označeval, kjer je predlagal drugačno interpretacijo trojanskega mita. Njegovo bibliografijo dopolnjujejo tudi razprave o estetiki, glasbi in antropologiji, posebno mesto pa zaseda knjiga *Перевернутый мир* (*Sprevrnjeni svet* v slovenskem prevodu iz leta 2001), v kateri je podal biografsko motivirano antropološko in sociološko analizo okoliščin v sovjetskih zaporih.

Lev Samuilovič Klejn.

V mednarodni arheologiji bo Lev Klejn ostal najbolj znan po svoji zapuščini na področju arheološke teorije in epistemologije, kjer bi težko našli bolj plodnega avtorja. V intervjuju, objavljenem v naši reviji *Arheo*, je rekel, da ga je teorija zanimala že od samega začetka in da se mu zdi, da je ravno preko teorije prišel v arheologijo. Od leta 1970, ko je v mednarodnih krogih pritegnil pozornost s kritiko antimigracionizma Colina Renfrewa v prestižni reviji *Current Anthropology*, kjer je čez sedem let zaslovel s svojo *Panoramo* teoretske arheologije, je Lev Klejn v naslednjih tridesetih letih izgradil sloves neizogibnega sogovornika pri vseh pomembnih diskusijah v arheološki teoriji. Skorajda ni bilo teoretskega področja, kjer ne bi objavljaj svoje ideje, kritične misli ali polemiziral z drugimi arheološkimi teoretiki. Njegov domicil v Leningradu bi marsikdo, ki pozna razmere v nekdanji Sovjetski zvezi, lahko razumel kot oviro zaradi takratne dokajšnje izolacije družboslovnih in humanističnih ved od zahodnega sveta, težjega dostopa do tuje literature, finančnih težav ipd. Lev Klejn je presegal takšne razmere in se pokazal kot izjemno natančen, mogoče celo najbolj-

¹ Glej: https://web.archive.org/web/20110819122035/http://klejn.archaeology.ru/rus/bibl_klejn_2.html za bibliografijo do leta 2010.

ši poznavalec arheološke teoretske in epistemološke produkcije »zahodne«, predvsem anglo-ameriške in nemške arheologije. Čeprav je bil osebno izrazito nenaklonjen sovjetskemu režimu, ga to ni oviralo, da ne bi objektivno analiziral dosežke sovjetske arheologije in bil med prvimi, ki je »zahodu« predstavil do tedaj skoraj neznano sovjetsko arheološko teoretsko bibliografijo, s čimer je do določene mere relativiziral težo t. i. paradigmatičnih obratov v anglo-ameriški arheologiji. Čeprav se nikoli ni imel za marksista, je vseeno pokazal pomemben potencial in tudi dosežke marksističnega pristopa v arheološki teoriji. Ravno to, da je bil Klejn odličen poznavalec svetovne arheologije, predvsem pa izostren teoretik, ki ni neposredno izhajal oz. se naslanjal na določeno teoretsko tradicijo, mu je omogočilo neodvisno kritično držo in prodornost tudi v svetovnem merilu.

V slovensko arheologijo je Klejn vstopil leta 1981. Prevod njegove Panorame teoretske arheologije je prvi članek, s katerim se je pričela revija *Arheo*. To vsekakor ni bilo naključje, temveč povsem logičen izbor takratnega uredništva, ki je tudi v slovenski arheologiji želelo sprožiti diskusijo o pomenu arheološke teorije; za ta namen bi težko našli bolj ustrezno izhodiščno besedilo. V slovenskem jeziku sta pri založbi *Studia humanitatis* bila objavljena prevoda dveh njegovih najpomembnejših monografij iz »sovjetskega« obdobja, leta 1987 *Arheološki viri* (*Археологические источники*, Leningrad 1978), leto kasneje pa še *Arheološka tipologija* (*Archaeological typology*, Oxford 1982). Kasneje, leta 1992 je v *Arheu* izšel tudi krajši intervju z njim, ki ga je v Berlinu pripravila Biba Teržan. V njem je Klejn nekoliko natančneje predstavil svojo »revizionistično« izkušnjo in pregon

takratnih sovjetskih oblasti, posebej pa se je zahvalil slovenskim arheologom za pozornost, ki so jo namenjali njegovim delom. V Ljubljano je prišel leta 1998 kot gostujoči predavatelj in v daljši seriji predavanj predstavil glavne elemente svojega pristopa k pomembnim konceptualnim vprašanjem aktualne arheologije (arheološka taksonomija, pogoji za ugotavljanje migracij v arheološkem zapisu, arheološka semiotika...). V spomin se nam je posebej vtisnilo njegovo predavanje o semiotični anatomiji mita o Troji. Leta 2001 je bila pri založbi *cf v slovenskem prevodu izšla še tretja Klejnova monografija, tokrat povsem drugačnega značaja, pa vendarle značilno klejnovska – *Sprevrnjeni svet* - antropološka analiza sodnega pregona proti njemu in zaporniške skupnosti, v kateri je prestajal kazen. Pomemben dodatek v knjigi je bibliografija Leva Klejna do leta 2000. Zadnji prevod, kjer smo slovenski arheologi posredno sodelovali, je nastal v okviru projekta BIHERIT, ki je bil namenjen izgradnji materialne in konceptne infrastrukture za študij arheologije v Bosni in Hercegovini in kjer je v založbi Univerze v Sarajevu izšlo Klejnovo delo *Vrijeme u arheologiji* (*Время в археологии*, Sankt Peterburg 2009).

Leto pred smrtjo je Klejn v Sankt Peterburgu objavil svoje zadnje delo *Диалоги, Теоретическая археология и не только* (*Dialogi. Teoretska arheologija in ne samo to*), s katerim je želel narediti sklepno dejanje o svojem arheološkem delu. Poleg povzetkov njegovih najpomembnejših monografskih del so v knjigi na več kot 250 straneh objavljeni tematsko zelo različni dialogi s 36 domačimi in tujimi arheologi (med povabljenimi sogovorniki sem bil tudi sam), v katerih je Klejn želel povzeti svoj znanstveni credo in intelektualno zapuščino.